

Radu Pavel Gheo

Disco TitanicPolirom
Iași, 2016

Demény Péter

SOKARCÚ DISZKÓ

Radu Pavel Gheo 1969-ben született a Krassó-Szörény megyei Oravica-bányán, és Temesváron végezte középiskolai és egyetemi tanulmányait. Mindkét információ hangsúlyos, hiszen az előbbi azt jelenti, hogy még elég sok időt töltött a Ceaușescu-diktatúrában, és már bőven „eszét tudta”, mire az éppen Temesvárról gyűrűző forradalom véget vetett a borzalmas rendszernek, az utóbbi viszont azt, hogy egy több szempontból is mitikus városban született. A Tőkés László kapcsán kirobbant lázadás miatt szokták mondani: „Tot Banatu-i fruncea”, ami az ottani táj-szólásban annyit jelent, „még mindig a Bánság megye az élen” (irodalmi nyelven a „Tot Banatul e fruntea” forma lenne helytálló). Temesvár azonban 1989 előtt is mást jelentett, mint akár Nagyvárad, akár Szatmárnémeti, akár a belső-erdélyi városok.

Olyan nemzetiségi konglomerátumot, ahol a románok és a magyarok mellett svábok és szerbek is vannak, és mindnyájan kreatív békében élnek egymással – ilyen szempontból is érdemes elolvasni Majtényi Erik *Hajóharang a Hold utcában* (1976) és Méliusz József *Város a ködben* (1969) című regényét; s a varázsához nyilván az is hozzájárult, hogy Bukarest és Kolozsvár után Temesvár Románia harmadik legnépesebb városa.

Radu Pavel Gheo tehát ebben a közegben szocializálódott (ahogy Nagyváradon és Szatmáron a magyar televíziót, úgy itt a szerbet néz-

ték), ami azzal jár, hogy az ember rálát önmagára, vagyis a közösségére és az identitására, és mindennek kezdettől több értelme van.

„Az lenne az eszményi világ, ahol nincs sem »azonban«, sem »csak-hogy«. Csakhogy ahányszor a gyermekkorom tájaira menekülök, melyeken folyamatosan ragyog a nap, abba az időbe, amelyben az események még nem az idő tengelyén sorakoznak, hanem egymásra halmozódnak, csak egy fiókot kell kihúzni, hogy elbűvölő etnofilozófiai tételeimet összeromboljam. Hogy feledhetném Leanát, a cigánylányt, akivel ártatlanul és szenvedélyesen hancúroztam a haza búzatábláinak egyikén? Nem lennék-e szegényebb Bodnár Imi nélkül, aki kollégám volt az általános iskolában, és akivel egy csomót fantáziáltunk a kora kamaszkorban? Egy tisztán nemzeti gyermekkorban ugyan hová tenném Rezi nénit, ezt a mogorva és száraz öregasszonyt, akinek a hajthatatlanságát hangosan elátkoztam, titokban viszont csodáltam, vagy az ő német unokaöccsét, a Svábot, aki bizonyára a legjobb zenész volt a falusi zenekarban, s aki úgy játszott a trombitán, hogy »ment szét a csöve«? Hát a testes Rozikát, akihez hozzásimultam egy lassú tánc alatt, miközben felrémlt előttem a katonaság réme?” Ez a részlet a *Româniile deștepti* [A románok mind okos] című, 2004-ben megjelent, már a címében is öniróniát hordozó kötetben olvasható, amelynek azóta két újrakiadása látott napvilágot, és a fejezetnek, amelyből származik, magyarul a következő a címe: *Bevezető: mi mind, jó románok avagy hogyan ölttem meg az etnofilozófiai közhelyeket*. A könyv, amelyet a továbbiakban elemezni próbálok, szép bizonyíték rá, hogy Gheo tényleg jó megfigyelő, és tényleg megölte őket.

A *Disco Titanic* története viszonylag egyszerű: egy fiatalember Jugoszláviába utazik, ott szerelmes lesz, és amikor sok esztendő múlva visszatér a feleségével, aki természetesen nem azonos a szerelmével, az egész világot szétzúzva találja. Ez persze csak a nagyon primitív zanza. Amikor megismerjük, Vlad Jivan egy kis kiadó tulajdonosa Temesváron, boldog házasságban él a feleségével, Emiliával, aki versírással próbálkozik – ennek kapcsán a szerző ironikus önarcképével is találkozunk a könyvben. Valamikor 1989 előtt, egyetemi hallgató korában a Securitate megzsarolta, valamit aláírt, aztán 1989 után azt hitte, mindez nyomtalanul eltűnt. Kiderül azonban, hogy a „szervek” nagyon is számon tartják, ha ők maguk már nem is keresik meg a dokumentumot. Amikor a bukaresti Vergil úr megzsarolja, és Vlad enged a zsarolásnak, a felesége átteszi a fogkefét egy másik pohárba.

Ezzel máris Radu Pavel Gheo nagy erényei egyikénél tartunk. Az apró, de annál mélyebb traumákról árulkodó emberi gesztusok nagy

feltérképezője ő. A zsaroló nem fenyeget, egyszerűen „elejti” Vlad akkori informátor nevét, ezzel győzedelmeskedik. Vlad úgy szeretne autonómiát a Bánságnak, hogy tulajdonképpen nincsenek konkrét, távlati elképzelései – a regény egy olyan párbeszéddel kezdődik, amely többek között az autonomista ötletelésről szól, és résztvevői közül az egyik magyar, „Loți”, ahogy a románok a Lacit ejtik.

Az ilyen halk vagy hangos apróságok óriási súllyal esnek latba, és ami a próza szempontjából fontosabb, megvilágító jellemző erővel rendelkeznek. Gheonál nincsenek feledhető figurák, a szereplők arcéle markáns, múltjuk, jelenük és prolongálható jövőjük van. Ráadásul mindannyian „átlagemberek”, semmiben nem kiemelkedők, erkölcsi vagy öreflexív szempontból sem mások, mint a többiek – éppen ezért olyan felkavaró, hogy egy embernek, aki semmilyen aljasságot nem követett el, mégis van félnivalója, mert a rendszer, amely valamikor sakkban tartotta, nem múlt el megnyugtatóan, a félelem ott motoz észrevétlenül, mégis érzékelhetően, és mindent befolyásol.

Ez, és a remek konstrukció („ami a struktúrát, a makroépítkezést illeti, Gheo egyelőre legyőzhetetlennek tűnik” – írja Bogdan-Alexandru Stănescu kritikus az Observator culturalban, vagyis a „román ÉS-ben”) teszi, hogy a regény nem tűnik ideologikusnak, bár időnként veszedelmesen megközelíti ezt a lehetőséget. „A régi világ nem tűnt el”, „a nacionalizmus gyűlölethez, gyilkos indulatokhoz és végső esetben háborúhoz vezet” – az ilyenszerű, a könyvben nem olvasható, tételként azonban levonható mondatok ott köröznak a romániai, illetve a felbomlott jugoszláviai világ és történések fölött.

Igaz; csakhogy amennyire „győzhetetlen” Gheo, annyira sérülékenyek, botladékonyak, sebezhetőek a szereplői. Nem makulátlan Tündér Ilonák és Árgyélus királyfik lépegetnek a regény lapjain, hanem olyanok, akik minden szégyenük ellenére beveszik a zsaroló ismerősét az üzletbe, különféle üzelmekkel maradnak talpon a kelet-európai vadkapitalizmusban, akik a szégyenüket nem büntudatba, hanem frusztrációba konvertálják, és olyanok is, akik belehalnak.

Ebből az is kiderül, hogy Radu Pavel Gheo kifejezetten realista könyvet írt, ami nem annyira egyértelmű, ha meggondoljuk, hogy egy tudományos-fantasztikus kötettel kezdte a pályáját, később pedig, amerikai kalandja után (a vízumlottónak köszönhetően jutott ki az Egyesült Államokba, 2001-ben), a paródia eszközével próbálta megszélesíteni a valóságot. A *Disco Titanic*, mondhatni, nagyrealista mű. Nagyrealista a kisrealizmusában is, a számtalan apróságban, információban, adatban,

melyeket az író elször a regényben, nagyrealista, hiszen mindig fel-skicceli a szereplő egy-egy vonását, mintegy tusrajzokat villant fel előttünk – az így létrejött „album” korántsem nonfiguratív.

Nagyrealista abban is, hogy nem egy zárt világból indul ki, mint a nemzedéktárs Florina Ilis a szintén remek *Gyerekek háborújában* (magyarul a Jelenkor adta ki 2009-ben, Koszta Gabriella fordításában), ahol a cselekmény jó része egy száguldó vonaton játszódik. Gheo opusa vaskos, testes, szagos, és mint a polip, mindenfelé kinyújtózik: a valóság nehéz illatát árasztja, azét a valóságét, amely mindenütt ott van, és amelyet mindenütt szemügyre vesz a szerző.

Nagyrealista az időkezelésben is. A múlt és a jelen darabjai, tömbjei jól megkülönböztethetők, elkülöníthetők; sok szereplő villan fel, sok történet gördül, a mondatok azonban „előre tartanak”, céltudatosak, a regény nem mondja, hogy valóság nincs vagy megismerhetetlen. Sőt, sokkal inkább azt mondja, hogy a valóság bonyolult ugyan, mégis elmesélhető, bár olykor megbántuk, hogy elmeséltük.

Nagyrealista végül az oldalszámát tekintve. Különösen hangzik, de Balzac, Tolsztoj, Móricz, Sadoveanu áradóan mesél, és ez nem is annyira a valóságos áradásra vonatkozik, hanem inkább arra, hogy nagy tömböket mesélnek el az időből. *A Disco Titanic* is így tesz: összesen vagy negyven év hullámzik itt, emlékezés és közvetlen narráció találkozik, múlt és jelen ütközik, a jellemek alakulnak, a történelem formálja őket – szóval ebből a szempontból Gheo könyve tényleg „klasszikus”. A „posztmodern”, amely a román irodalomban nem esterházysan nyelv-és szójátékos, inkább cärtárescusan önironikus, itt nagyon kevésbé látszik, a mű a történet felé fordul, és a mai magyar írók közül számomra Krusovszkyra emlékeztet a legerősebben az összetettsége és az aprólékos realizmusa miatt.

Éppen a struktúrájában azonban nagyon is különbözik az *Akik már nem leszünk sosemtől*. Krusovszky nagy, egymáshoz kapcsolódó, de hosszsan tartó, több száz oldalas részekben gondolkodik, Gheo viszont egy-egy jelentős életfordulónál zökken ki a mindentudó narrációból. A fiú Emiliával való megismerkedését filmszerűen találja, akár egy forgatókönyvet, kameramozgással, dialógusokkal és szerzői utasításokkal, a különös halálesetet (amely természetesen a *Disco Titanic*ban történik, ahová aztán a könyv végén is ellátogatnak, és amelyről Gheo leszögezi az utószóban, hogy tényleg létezett) egyes szám első személyben meséli el a feleségének.

A horvát betéttörténet elszórtan, szeletelten jelenik meg a regényben. Első alkalommal még a diktatúra idején, kamaszkorában utazik Horvátországba Vlad, itt ismerkedik meg Marinával, Renatóval, Borisszal és Frane-val. Másodszer már házasemberként, Emilia kitartó kérésére mennek oda, és találnak egy szétesett világot, amely Vlad számára kétszeresen is szétesik, hiszen Marina közben férjhez ment a fröcsögő Borishoz, Renato meghalt a háborúban, Frane pedig egy roncs csupán, nemsokára ő is meghal.

Ez a betéttörténet, amely valójában nagyon is nem betét, hiszen, hogy egyebet ne mondjunk, a könyv címét is adja, könnyen összeolvasható Vlad locsogásával az autonóm Bánságról, és ha ezt megtesszük, ismét csak könnyen jutunk olyan következtetéshez, miszerint „az autonómiásdi nem jó, mert ide vezet, máshová nem is vezethet”. Hosszas gondolkodás után arra jutottam, hogy ez minden egyes olvasó beállítottságától, frusztrációitól, emlékeitől, tanult hagyományaitól, neveltetésétől és ízlésétől függ, és valószínűleg pillanatnyi diszpozíciójától is. Nem zárom ki, hogy ha néhány év múlva újraolvasom a *Disco Titanicot*, én is ideologikusnak érzem majd. Egyelőre, bár megkísértett ez az olvasat, inkább csak úgy, mint egy túl sok olvasástól és értelmezéstől megfertőzött lelket, aki mindegyik olvasatra gondol, egyik fölött sem szeretne elsiklani, távolról sem úgy, mint aki indulatba jön és a földhöz csapja a regényt, és megígéri önmagának, hogy többé nem olvas ilyesmit.

Ha úgy tetszik, én a másik véglet vagyok: megelőlegezem a szerzőnek a bizalmat. Amikor a *Gyerekek háborúja* románul megjelent, villámgyorsan elolvastam, és rajongtam érte. Egy ismerősöm azonban megkérdezte: nem tűnt fel neked, hogy egyszer sem jön a kalauz? Bevallom, nem tűnt fel. Élvezettel követtem a gyermekek vonatfoglalását, olvastam a különféle felnőttreakciókat, akár a vonatban, akár az országban váltotta ki belőlük a történet, habzsoltam az Ilisnél is nagyon gazdag, tarka és zamatos pinakotékát, és nem figyeltem erre az apróságra, amely nem is annyira apróság. De hát tulajdonképpen azt akarom mondani, hogy bizonyos határon túl (amikor már magába rántottak az események, amikor már ösztönösen továbblapozok) feltétlenül és mindenáron az íróval tartok, és megszűnik minden gyanakvásom.

Ezzel persze azt is mondom, hogy Gheo, illetve Vlad története is ilyen gyanakvásszünetű történet. És mint a *Gyermek háborújában*, vagy mint a szintén nemzedéktárs Filip Florian *Mint minden bagoly* című regényében (2016-ban jelent meg a fordításomban a csíkszeredai Bookart kiadónál), itt is egy világ villan fel, itt is sok szereplő révén

alakul ki egy olyan mozaik, amelynek forgatásából összeáll a mai Románia, a mai Horvátország, a mai Kelet-Európa „arca”. Gheo regényének főszereplője egy olyan férfi, aki a szocializmusban jellegzetes „kisemberek” gyermeke volt, és amolyan helyi „főnök” lett. Az író nagy erénye, hogy miközben megmutatja, Vladnak mennyi apró galádságot kell elkövetnie, ha fenn akarja tartani kisvállalkozását, nagyon szépen benne van az is a történetben, hogy ő is ember, aki őszintén szereti a feleségét, őszintén fáj neki, ha ki kell ábrándítania, jó apa és végső soron jó ember, akit a sors kényszerít arra, hogy úgy éljen, ahogy él.

A Disco Titanic, kell-e mondanom, metaforikus értelemben is működik. A diszkó, ahol Vlad szerelmes lett Marinába, ahová, mint a múltba mindig és senkinek, nem kellett volna visszamennie, egy szép világ jelképe, amely akkor is szép volt, ha kommunizmus volt közben, és akkor is, ha végül minden remény összeomlott, s már csak az élet maradt. Ez, mármint a metaforikusság, az író esküvése ellenére is érvényes. Ha a diszkó a valóságban is létezett, egy regényben akkor is átminősülnek a dolgok, minden jel újabb jelentéssel gyarapodik, és egyfelől a csillogásra, másfelől a süllyedésre kell gondolnunk óhatatlanul. Ez a süllyedés azonban nem erkölcsi süllyedés, illetve biztosan nem *ítélet*. Gheo regénye azért is szép, mert nem működtet felületes nosztalgiákat, de felületes intranzigenciákat sem. Mint minden tisztességes regényíró, egyszerűen elmesél egy történetet, és nem tartja feladatának, hogy megmondja, mit kellene gondolnunk róla. Ha belépsz a *Disco Titanic*ba, semmin nem kell meglepődnöd, de nem azért, mert az *ítélet* úgys eljön, hanem mert az élet sokarcú.